

KÖZÉP-EURÓPAI KÖZLEMÉNYEK
A történelemtudomány, a regionális tudomány,
a földrajztudomány, és a gazdálkodás-
és szervezéstudományok művelőinek referált folyóirata

XVII. évfolyam 1. szám, 2024/1. szám

№ 58.

KÜLÖNLENYOMAT

TARTALOMJEGYZÉK

GAZDASÁGTÖRTÉNET ROVAT

- Kaposi Zoltán:** Gróf Zichy Béla hitbizományi uradalmának fejlődése (1887–1914).. 9
- Domonkos Endre:** Gazdasági átalakulás tapasztalatai Csehországban, Szlovákiában, Lengyelországban és az egykori Német Demokratikus Köztársaságban (1990–2000) 29
- Wilhelm Réka:** A balatoni turizmus változásai az elmúlt három évtizedben.. . . . 45

REGIONÁLIS TUDOMÁNY ROVAT

- Horváth Anna:** A magyar-román-szlovák-ukrán határmenti kapcsolatok az Európai Unió határtérségeinek fényében. 67
- Feketéné Benkő Kata:** Értéktéremtés a közlekedésben a határmenti közlekedési közszolgáltatások fejlesztésével 85
- Bali Lóránt:** Changes in the self-determination and cultural and social life of the Croatian, Slovenian and Serbian nationalities in Hungary until 2019 in the light of the legislative changes. 105

OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA ROVAT

- Pelles Márton:** A Bartha József vezette üzleti körök szerepe a magyar kereskedelmi tengerészet történetében (1929–1949).. . . . 117
- Leba József:** Budapesti zsidó lakosság gazdasági szerepe 1873–1918 között. . . . 137

A HORTHY-KORSZAK ROVAT

- Orosz László:** Jól jártak-e a magyarországi svábok 1944 tavaszán a német megszállással? 155
- Olasz Lajos:** Politikai viták a Muraköz és a Muravidék visszacsatolásáról. . . . 169

A „RÖVID MAGYAR 20. SZÁZAD” TÖRTÉNETE ROVAT

- Gulyás László:** Vezérfonal a szintézisíráshoz 4. A Rákosi-diktatúra kora, 1948–1956. Első rész: A két munkáspárt egyesülésétől a desztalinizáció kezdetéig, 1948. június 12.–1953. július 18. 191
- Gulyás László:** Historiográfia a szintézisíráshoz 4. Rákosi Mátyás 1945 utáni politikai pályafutásával kapcsolatos könyvek.. . . . 215

RECENZIO

- Deák-Sárosi László (2022):** A jel újbóli helyreállítása. Film, hagyomány és innováció. Magyar Napló Kiadó – Írott Szó Alapítvány. Budapest. Ismerteti: Kása Csaba 227

HORVÁTH ANNA

PhD-hallgató,

Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori
Iskola

*PhD-student, University of Pécs Regional Politics and Economic Doctoral
School*

ORCID: 0009-0000-7245-7382

email: anna.horvath@tkk.pte.hu

A MAGYAR-ROMÁN-SZLOVÁK-UKRÁN HATÁRMENTI KAPCSOLATOK AZ EURÓPAI UNIÓ HATÁRTÉRSÉGEINEK FÉNYÉBEN

*HUNGARIAN-ROMANIAN-SLOVAK-UKRAINIAN BORDER RELATIONS
IN THE LIGHT OF THE BORDER REGIONS OF THE EUROPEAN
UNION*

ABSTRACT

The development of border regions has been an integral part of EU regional policy for decades. Border regions, particularly in Central and Eastern Europe, are typically peripheral areas with poor demographic and economic conditions, and one of the ways out of this situation could be to take advantage of cross-border cooperation. One of the first frameworks for this was the creation of Euroregions and, since the 1990s, the Interreg programmes, which offer opportunities for cooperation between border regions at three levels. In addition to the EU framework, Hungarian strategic documents also deal with border regions, and their analysis is also important for the formulation of long-term objectives. Overall, although Interreg projects are trying to respond to the problems of border regions, it may be important in the future to deepen partnerships and better involve partners.

Kulcsszavak: EU, határmentiség, CBC, Interreg

Keynotes: EU, CBC, borders, Interreg

1. Bevezetés

A határmenti térségek jelenlegi helyzete Közép-Kelet Európában különösen periférikusnak tekinthető: jellemzően a centrumtól távol fekszenek, vidékies jegyekkel rendelkeznek, annak minden negatív demográfiai jegyével együtt, gazdasági felépítésük pedig elavult. Éppen ezért kiemelten fontos ezen területek

célzott fejlesztése. Ebben előrelépést jelenthet a határtérségek intézményesített keretek között kezelése, amely magában foglalja a fejlesztésében érintett politikai, gazdasági, társadalmi, tudományos, civil szervezetek bevonását és a helyi adottságokkal harmonizáló projektek létrehozását.

Ennek adhat keretet az Európai Unió többévtizedes gyakorlata, a regionális politikai folyamatok, amelyek nem csupán elméleti keretet adnak a határmenti térségek kommunikációjának, de forrást is rendel hozzájuk, illetve értékelésüket is megalapozza. A következőkben az EU, illetve Magyarország határmenti együttműködéseit érintő keretrendszereket vizsgálom meg.

2. Módszertan

A tanulmány elsősorban stratégiai dokumentumokon keresztül mutatja be azt a keretrendszert, amely meghatározza a határmentiség dinamikáját Magyarországon és az Európai Unióban. Elsőként a 2014-2020 közötti, Magyarországot érintő Interreg projektek pályázati aktivitását elemzem, melyek a következők:

- Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Interreg Programme
- Hungary-Croatia Interreg Programme
- Slovakia-Hungary Interreg Programme
- Hungary-Serbia Interreg Programme
- Austria-Hungary Interreg Programme
- Romania – Hungary Interreg Programme

Ezt követően Magyarország határmenti megyéinek 2021-2027-re vonatkozó területfejlesztési stratégiáit elemzem, határmenti törekvések szempontjából:

- Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Konceptió
- Baranya Megyei Területfejlesztési Program
- Békés Megye Területfejlesztési Konceptiója 2021-2030
- Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Területfejlesztési Konceptiója
- Csongrád-Csanád Vármegye Területfejlesztési Programja 2021-2027
- Győr-Moson-Sopron Területfejlesztési Konceptió (2021-2027)
- Hajdú-Bihar Megye Integrált Területi Programja 2021-2027
- Komárom-Esztergom Megyei Területfejlesztési Stratégiai Program (2021-2027)
- Nógrád megye Területfejlesztési Konceptiója 2021-2027
- Pest megyei Területfejlesztési Program 2021-2027
- Somogy Megye Területfejlesztési Konceptiója 2030
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Konceptió
- Vas Megye Területfejlesztési Konceptiója
- Zala Megye Területfejlesztési Program 2021-2027

3. A határon átnyúló kapcsolatok elméleti keretrendszere

A határ három eltérő jelentéssel bír: beszélhetünk fizikai határról (1), amelyet valamilyen geomorfológiai képződmény nehezen elérhetővé tesz. Sokszor ezekhez a határokhoz igazodnak a politikai határok (2), hiszen ezek a képződmények védelmi funkciót is elláthatnak. Végül elkülöníthető mentális határ¹: „A mentális határ fogalma alatt azt a képzeletbeli vonalat értjük, mely az egyes ember területi identitásának végső földrajzi pontjait köti össze, s amelyen belül élöket még a „mi” csoportjába, s a rajta kívül élöket az „ők” csoportjába sorol, tehát egy pszichikai távolság térbeli leképezése.”²

A határ funkciója szerint lehet elválasztó, szűrő, ütközőzóna vagy nyílt határ, amely meghatározza a lakosság interakcióit. A zárt piacokra jellemző, hogy a határ két oldala közötti interakciókat gazdasági korlátozásokkal csökkentik. A szűrő, kapu szerepet ellátó határok általában kikötők, logisztikai központok. Az ütközőzónának egy mozgásban lévő határvonal, amely nem ütközőzóna, de a kapufunkciók is kezdetlegesen még.³ Míg a zárt határok tovább mélyítik a periféria jelleget, addig a nyílt határok lehetővé teszik a komparatív előnyök összehangolását, ezáltal elősegítve a periféria jelleg feloldását. Amennyiben ez megvalósul már nem határtérségről, hanem határon átnyúló térségről beszélhetünk. A határ elválasztó szerepköre, a térség történelme, földrajzi adottságai, a határ politikai szerepe meghatározza, hogy milyen különbségeket találhatunk a két határterület között. Ezek alapján beszélhetünk elidegenedett, egymás mellett létező, kölcsönösen együttműködő és integrált határtérségről⁴.

Magyarország határmenti területeinek jelenlegi helyzetét jelentősen befolyásolja az első világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződés, amely átrendezte Közép-Európa határon átívelő kapcsolatait és amely hosszú időre gátat jelentett a regionális fejlődés, államhatárokon átívelő kapcsolatok mélyítése terén⁵. Több kapcsolat megszakadt, városok veszítették el vonzáskörzetüket, ennek mentén pedig gazdasági tevékenységek épültek le az érintett térségekben. A településhálózat mellett az infrastruktúra egysége is sérült.⁶ A szocializmus évtizedeiben a területfejlesztés forrásai központosítva kerültek elosztásra, ami azt eredményezte, hogy a leginkább periferizálódó térségek kerültek ki a gazdaság körforgásából. A rendszerváltást követően Európa keleti részében válság régiók alakultak ki: a beruházások számára egyes térségek nem kínáltak előnyöket, az állam paternalizmusa pedig nem tudta már ezt ellensúlyozni. A gazdasági válság munkanélküliséggel, elszegényedéssel járt, különösen a falusi régiókban. Mindeközben Európában és világszerte is olyan gazdasági változások mentek végbe, amelyek sürgőssé teszik a határok szerepének újragondolását⁷.

A határon átnyúló kapcsolatokat mindezek a földrajzi, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális hatások jelentősen formálják. A szomszédos régiókat elválasztó gazdasági szakadékok kritikus jelentőségűek lehetnek, a nemzeti vagy etnikai identitás megtartásában is szerepet játszhatnak. A szomszédtság az „itt” és az

„ott”, az ők és mi összehasonlítását jelenti, a határidentitások pedig a gyorsan változó gazdasági környezetben elmozdulhatnak. Kolosov és Zotova szerint a határmentiség vizsgálata három aspektusra bontható:

- a határtérségek közötti különbségekre;
- történelmi sokkokra;
- a tér érzékelésére.⁸

A helyi körülmények döntően befolyásolják az együttműködés hatékonyságát – korábbi elemzések számos feltételt definiáltak:

- Regionális és helyi önkormányzat: Az erős helyi önkormányzatok képesek biztosítani a sikeres területi együttműködést.
- Háttér: A megfelelő jogi háttérrel rendelkező, együttműködést végrehajtó szervezet megléte jelentősen elősegíti az együttműködés sikerességét.
- Társadalmi-gazdasági tényezők: demográfiai, gazdasági struktúra jellemzői.
- Finanszírozás: a közös alapok hiánya megnehezíti a döntéshozást.
- Kultúra: a régió határokon átnyúló hálózatai, regionális identitás, elterjedt nyelvtudás, amelyek mind olyan tényezők, amelyek megkönnyítik a mindennapos tranzakciókat.⁹

4.A határon átnyúló kapcsolatok intézményi keretrendszere

4.1. Történeti áttekintés

A határokon átnyúló kapcsolatok egyfajta intézményesített együttműködés a nemzeti szint alatt, például régiók vagy települések között, amelyek nemzetközi határokon is képesek átnyúlni. A határokon átnyúló együttműködésnek számos különböző formája létezik – ezek közül kimagaslóan intenzívek az Európai Unió keretein belül létrejövő programok az 1990-es évektől. Az intézkedés mögötti mozgatóerő jellemzően a határ két oldalán lévő térség periférikus helyzete az együttműködés ennek feloldásának eszköze.¹⁰

A határmenti együttműködés egyik formája az eurorégió legalább két különálló államhoz tartozó, összefüggő szubnacionális egység, amely közös vagy hasonló történelmi, kulturális és gyakran gazdasági jellemzőkkel rendelkezik. A partnerek fenntartják autonómiájukat, és céljuk a hosszú távú, az egész régió számára előnyös stratégiák közös megvalósítása. Az eurorégiók a határokon átnyúló együttműködés (CBC) egyik formája, létezésük fő oka az a kísérlet, hogy a korábban a nemzetállamok területi projektjei szempontjából periférikusnak tekintett határmenti területeket újra dinamikus területekké váljanak.¹¹

Az első eurorégiós együttműködés 1958-ban jött létre, az azóta eltelt időben pedig több, mint száz együttműködési struktúra alakult meg. Az eurorégiók jogi keretét a területi közösségek vagy hatóságok közötti határon átnyúló együttműködésről szóló európai keretegyezmény képezi, amelyet 1980-ban írtak alá. Az eurorégiós struktúrák már régóta túlmutatnak az EU és a tagjelölt országok határain: az

eurorégiók még az 1980-as években beépültek az EU szupranacionális regionális politikájába.

Az 1990-es években az eurorégiós egyezmények fénykorukat élték, 1989-től pedig létrejött az Interreg kezdeményezés is: célja az volt, hogy az Unióban kialakuló egységes működésének elősegítése érdekében új szakosodást hozzon létre a határterületek ipari struktúrái számára. A program három fő szempontot vesz figyelembe: a határokon átnyúló együttműködést, az energiahálózatokat és a regionális tervezésben való együttműködést. Az 1990-es évek végén azok a közép-kelet-európai országok, amelyek az EU-hoz való csatlakozásra készültek, az Interreg és az eurorégiókat a szűkebb értelemben vett regionális gazdasági növekedés fontos eszközének tekintették. Az Interreg jelentős mértékben hozzájárult azon tagjelölt országok regionális fejlődéséhez, amelyek nemzeti regionális politikája gyenge volt.¹²

Az eurorégiók által létrejövő együttműködés jelenleg fő funkciója, hogy közvetlen és állandó kapcsolatokat teremtsen a határ mindkét oldalán lévő területek és közösségek között. Ennek alapja lehet:

- bizalom és tolerancia, megértés és jó határokon átnyúló kapcsolatok;
- a határ mindkét oldalán a köz- és magánszféra partnerségén keresztül a polgároknak nyújtott szolgáltatások hatékonysága és kapacitása;
- a környezetvédelemmel, a természeti katasztrófák enyhítésével és megelőzésével stb. kapcsolatos kérdések kezelése és közös felelősségvállalás;
- a regionális fejlesztési politikák összehangolása, árvízmelegelőzés, kölcsönös segítségnyújtás vészhelyzet esetén;
- a közös irányító hatóságok újjáélesztése a döntéshozatali folyamat átláthatóságán keresztül.¹³

5. Az Interreg Magyarországon 2014-2020 között

Magyarország szempontjából releváns Interreg programok közé sorolandó a Határon átnyúló, a Transznacionális és Interregionális programok – jelen vizsgálat a Határon átnyúló Interreg programokra terjed ki, amelyek a határ menti régiók együttműködését segíti elő. Ennek keretében Magyarország valamennyi határrégiója tagja Interreg kapcsolatnak, ezek elsődleges célja a közös kihívások kezelése, a növekedési lehetőségek kihasználása. A 2014-2020-as időszakban a következő Együttműködési Programok mentén történtek fejlesztések:

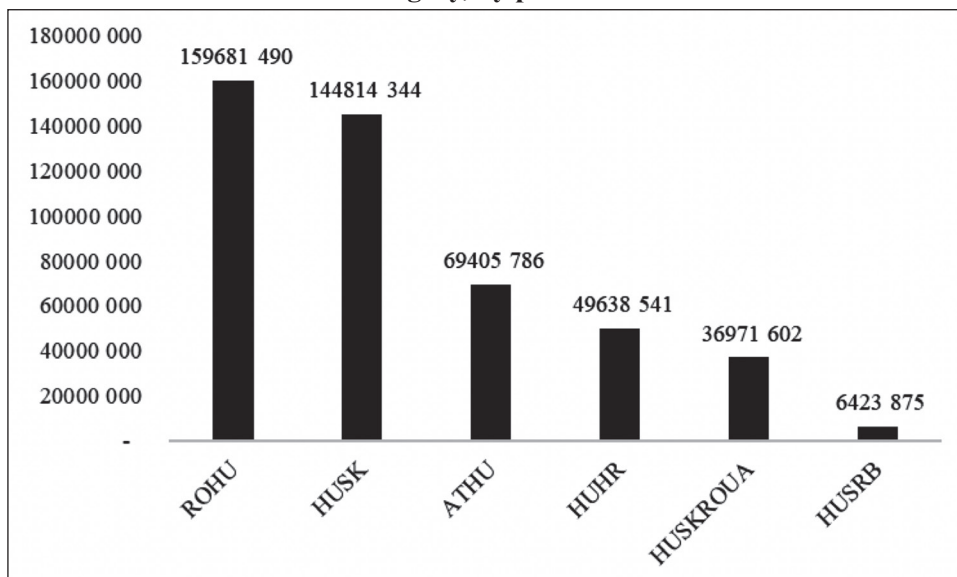
- Interreg V-A Szlovákia-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program
- Interreg V-A IPA Magyarország-Szerbia Határon Átnyúló Együttműködési Program
- Magyarország Szlovákia Románia Ukrajna ENI Határon Átnyúló Együttműködési Program

- Interreg V-A Magyarország-Horvátország Határon Átnyúló Együtműködési Program
- Interreg V-A Ausztria-Magyarország Határon Átnyúló Együtműködési Program
- Interreg V-A Szlovénia-Magyarország Határon Átnyúló Együtműködési Program
- Interreg V-A Románia- Magyarország Határon Átnyúló Együtműködési Program

(Mj.: A szlovén partnerrel létrejött projektek listája a kutatás végbemenetele során nem volt publikus, így ezek jelen tanulmányban nem szerepelnek.)

A vizsgált időszakban összességében a 6 Interreg projekt keretében 466 935 637 EUR, Európai Uniós finanszírozás került kifizetésre, a következő elosztásban:

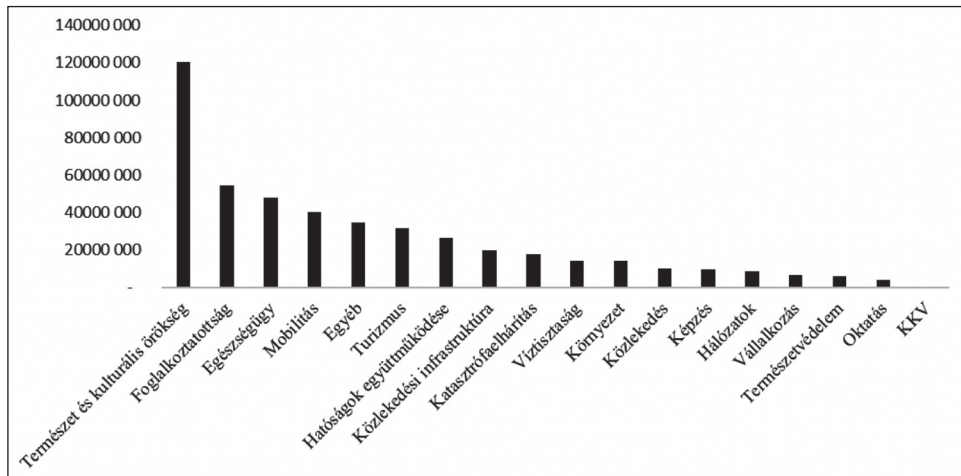
1. ábra Támogatási aktivitás 2014-2020. évi pályázati időszakban Magyarország Interreg partnerei között, partnerenként
Figure 1. Support activity between 2014-2020 among Interreg partners of Hungary, by partners

Forrás: interreg-rohu.hu; skhu.eu; interreg-authu.eu; huhr-abc.com; huskroua-abc.eu; interreg-ipa-husrb.com

A legnagyobb támogatási összeget a román-magyar partnerség kapta (159 millió EUR), melyet szorosan követ a szlovák-magyar Interreg (145 millió EUR). A legkevesebb támogatásban a szerb-magyar partnerség részesült ebben az időszakban (nem egészen 6,5 millió EUR).

**2. ábra Támogatási aktivitás 2014-2020. évi pályázati időszakban
Magyarország Interreg partnerei között, prioritásonként**
**Figure 2. Support activity between 2014-2020 among Interreg partners of
Hungary by priorities**

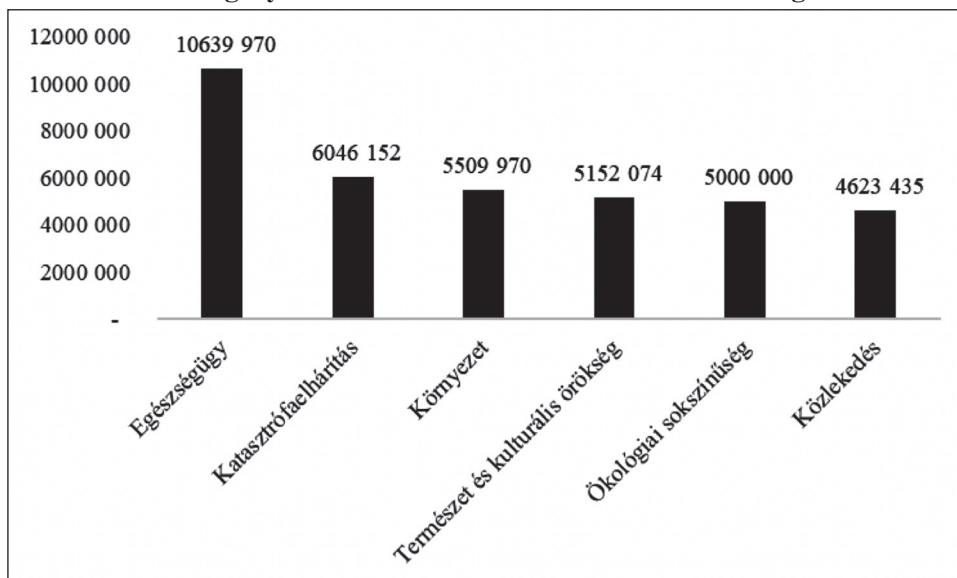
Forrás: interreg-rohu.hu; skhu.eu; interreg-authu.eu; huhr-abc.com; huskroua-abc.eu; interreg-ipa-husrb.com

A legnagyobb összegű támogatást az összes támogatott területet tekintve a természeti és kulturális örökségek védelmére nyerték el: ennek összege 120 millió EUR volt, melyből a legnagyobb összeget a szlovák-magyar társulás kapta, 59 projekttel. Ezután nagyobb ugrással a foglalkoztatottság, egészségügy, mobilitás és turizmus követi 40-54 millió EUR körüli költségvetésekkel, melyek esetében kiegyensúlyozottabb a pályázók eloszlása és az egy országpáros által megvalósított projektszám: általában 6-8 projekt jutott egy-egy prioritásra partnerségenként és a prioritásokat 2-3 partnerség jelenítette meg stratégiájában. A további prioritások kevesebb ország esetében, kisebb költségvetéssel jelennek meg. Megvizsgálva a legtöbb tagországgal rendelkező magyar vonatkozású Interreget, a következő eloszlás láthatjuk. (3. ábra)

Ebben az esetben fontos szerepet kap a szolgáltatások – kiemelendő az egészségügyi szolgáltatásokat – közös fejlesztése, egy-egy regionálisan is fontos központ kialakítása: ez magyar részről főként a Felső-Szabolcsi Kórházak telephelyeit érinti, illetve jellemzően a szlovák partnert. Emellett jelentős összegre voltak jogosultak a partnerek katasztrófavédelemre: ebben az esetben a leghangsúlyosabb a közös árvízvédelmi rendszer kialakítása volt. A környezetvédelem és a természeti, kulturális örökség megőrzésének részben a kulturális összekapcsolódás megővése érdekében, részben pedig turisztikai célokkal valósult meg. A közlekedés esetében a szlovák a települések elérhetőségének javítása volt a cél, hiszen megfelelő minőségű és hálózati sűrűségű utak, elégséges számú határátkelők nélkül a további fejlesztések is veszélybe kerülhetnek.

3. ábra Támogatási aktivitás 2014-2020. évi pályázati időszakban a Magyarország-Szlovákia-Románia-Ukrajna ENI Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében

Figure 3. Support activity between 2014-2020 among Interreg partners of Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI Interreg

Forrás: huskroua-cbc.eu

6. A magyar határtérségek megjelenése a területfejlesztés dokumentumaiban, 2021-2027

A határon átnyúló együttműködések különböző formáinak elsődleges célja a Kárpát-medence gazdasági terének megerősítése a településhálózatban rejlő lehetséges kapcsolatok elősegítése révén. A határmenti kapcsolatok elősegítése nem csupán gazdasági funkcióval bír:

- hozzájárul a jellemzőn határmenti, elmaradott térségek fejlesztéséhez;
- az épített örökség megőrzéséhez;
- a természeti környezet megóvásához;
- elősegíti a környezetvédelmi, turisztikai, kulturális és egészségügyi programok megalapozásához összehangoltságát.

A határon átnyúló fejlesztések célrendszere a következőképp épül fel:

- Gazdasági együttműködés
 - gazdasági növekedés
 - határon átnyúló üzleti kapcsolatok és infrastruktúra
 - KKV-k együttműködése
 - munkahelyteremtés

- kutatás-fejlesztés és innováció
- piaci verseny kezelése
- Környezeti és infrastrukturális hálózatok összekapcsolása
 - közlekedés
 - környezetvédelem
 - vízgazdálkodás
 - energiafüggetlenség
 - kulturális-, öko- és aktív turizmus
- Intézményi együttműködés és kapacitás bővítése
 - együttműködő közintézmények – sikeres közös területi fejlesztés
 - Európai Területi Társulások támogatása
 - emberek közötti együttműködés
 - kisebbségek kiemelt szerepe

Magyarország hét határszakasszal rendelkezik, amelyek mind gazdasági, társadalmi és kulturális szempontból diverz képet mutatnak.

A leghosszabb közös határtérség Szlovákiával közös. A határtérséget a legtöbb szempontból kettősség jellemzi: dinamikus gazdasági növekedés, versenyképes vállalkozások megjelenése jellemzi a térséget, a kutatás-fejlesztés tevékenység egyre fontosabb szerepet játszik – azonban jelentősebb kapcsolatok nem alakultak ki a gazdasági szereplők és kutató intézmények között. A határ mind a két részén értékes természetvédelmi területek találhatók, amelyek azonban az elmúlt, melyeket azonban jelentősen károsított a nehézipari tevékenység. A természeti környezet mellett gazdag, közös kulturális örökség is jellemzi a térséget, amely összekötő értéke lehet a Duna – azonban a nyelvi akadályok ebben az esetben is elszigetelődéshez vezetnek.

A határtérség legnagyobb problémája az észak-dél irányú közlekedési kapcsolatok hiányossága: a határátkelés, különösen a nyugati határterületen hiányos, annak ellenére, hogy az elmúlt években jelentős javulás volt megfigyelhető. További gyengesége a határtérségnek, mely részben az infrastrukturális hiányosságoknak is köszönhető, a munkaerő-piaci együttműködések alacsony szintje: egyszerre van jelen a határtérségekben a munkanélküliek magas aránya és a munkaerőhiánnyal küzdő nagy gazdasági központok jelenléte a határterületeken. A kapcsolatok erősítésének további gátja a finanszírozási és nyelvi akadályok: annak ellenére, hogy a határtérséget fejlett szolgáltató szektor jellemzi, a kapacitások közös használata azonban nem elterjedt az együttműködések alacsony fokából következően.

A szlovák-magyar határmenti kapcsolatokat összességében jelentősen elősegíthetnék infrastrukturális beruházások, összehangolt képzési programok, ösztöndíjak és gyakornoki programok. A fejlesztések alapját jelenthetik olyan térségek, amelyek jelentősebb központokkal rendelkeznek, amelyek a felzárkózás húzóerejévé válhatnak:

- Komárom – Révkomárom;
- Esztergom – Párkány;
- Miskolc – Kassa.¹⁴

Komárom-Esztergom vármegye prioritásai között fontos szerepet kap a határon átnyúló kapcsolatok szélesítése: fontos a kapcsolat erősítése a turisztikai és infrastrukturális jellegű fejlesztések kapcsán.¹⁵ Nógrád vármegye esetében a már meglévő közlekedési kapcsolatok kapnak szerepet, illetve a turisztika és közlekedés ötvözése révén a kerékpárutak kialakítása.¹⁶ A Pest megyei területfejlesztési dokumentum elsősorban a Szobi járást emeli ki, elsősorban annak elmaradottságának kontextusában.¹⁷ Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye stratégiai dokumentuma elsősorban a települések közötti legrövidebb összekötő közutak kiépítését fogalmazza meg, mint prioritás.¹⁸

A magyar-ukrán határszakasz gazdasági kapcsolatai, annak struktúrája kiegyensúlyozatlan, kiemelkedően igaz ez az ukrán-orosz háború kitörése óta. kitörési pontot egyes kiemelkedőbb városok jelenthetnek, amelyek rendelkeznek olyan munkáltatókkal és közlekedési kapcsolatokkal, amelyek hosszútávon előnyös gazdasági potenciált jelentenek – ilyen például a Záhony – Csap tengely. Emellett turisztikailag vonzó térségről beszélünk, amely gazdag természeti és kulturális értékekben.

A térségben kevésbé jellemző a nagyobb oktatási, fejlesztési központok megléte, a jelenlévők kevésbé alkalmazkodnak a gazdasági szereplők igényeihez, a két szereplő közötti kapcsolat kialakítása elengedhetetlen a periférikus szerep feloldása érdekében. Problémát jelent emellett az előnytelen demográfiai folyamatok felgyorsulása: a jellemzően vidéki, központihiányos térség előregedő korfával rendelkezik, amely gátját szabhatja a kapcsolatoknak.¹⁹

Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye támogatja a határmenti kapcsolatok erősítését, látva abban a hazai lakosság életminőségére gyakorolt pozitív hatást: jellemző a városi hiány, nagyobb városok az ország centrumában helyezkednek el, nagy távolságra, vagy más ország területén: ezek jellemzően közel találhatóak, azonban egyéb költségekkel jár (pl. határátlépés) megközelítésük, amely költségek azonban hosszútávon csökkenthetők, így oldva fel a centrumok hiányát. A következő agglomerációs határtérségeket állapítja meg a dokumentum:

- Kisvárdai – Záhony – Ungvár
- Beregszász – Vásárosnamény
- Mátészalka – Nyírbátor – Nagykároly.²⁰

A román-magyar határtérség pozitívuma a központok megléte, amelyek erősségeikben jól kiegészítik egymást. Ennek ellenére a határtérséget fejletlen gazdasági környezet jellemzi, amelyen belül a magyar tőkebefektetés egyre alacsonyabb, a munkanélküliség pedig jelentős. Ezt tovább súlyosbítja a munkanélküliek alacsony képzettsége és a nagyobb munkáltatók hiánya a térségben. A határmente többnemzetiségű – a multikulturalizmus jelenthet jelentős pozitív erőforrást, azonban elválasztó szerepet is betölthet, ebben az esetben is kiemelendő a megfelelő stratégiai megalapozása a tényező kezelésének.²¹

A megyei területfejlesztési programokban szintén hangsúlyos szerepet kap a határmenti együttműködés kérdésköre. Csongrád-Csanád Vármegye Területfej-

lesztési Programjának 10 prioritása közül kiemelendő a következő: A megye híd-szerepét erősítő intézkedések a határtérségben. Csongrád-Csanád vármegye két román megyével (Arad, Temesvár) és egy szerb tartománnyal (Vajdaság) határos. A gazdasági-társadalmi kapcsolatok élénkítését jelentősen megnehezíti a határ markánsan elválasztó szerepe: ennek ellenére összekötő kapocs a magyar-román határ soknemzetiségű jellege, amely megkönnyíti a kommunikációt a két fél között. A magyar-szerb határtérségben jellemzőbb ezzel szemben a magyar közösségek összefogása a határ két oldalán, itt jellemző az aktív kapcsolatfelvétel, az élénk partnerségi viszonyok – azonban visszatartó erőként hat itt is az Európai Unió külső határa. A hármashatár nemzetstratégiai szempontból is fontos, a határon túli magyar közösségek szerepe nem elhanyagolható a versenyképesség, a gazdasági együttműködések létrehozásában.

Jelenleg az országok közötti kapcsolat összességében negatív a hármashatár területén: az infrastruktúra hiányos, a határrégiók közötti együttműködés gyenge, a logisztikai adottságok nem segítik az erőforrások kihasználását és a kapcsolatok erősítését – azonban a geopolitikai adottságok lehetőséget kínálnak egy erős határtérség kialakítására, mindezen problémák kezelése után. A prioritás keretében a következő intézkedések kerülnek megvalósításra:

- Közbiztonság javítása
- Közúti fejlesztések
- A határ menti térség logisztikai infrastruktúrájának és szolgáltatásainak fejlesztése
- Vasúti fejlesztések, intermodális csomópontok fejlesztése
- Határon átnyúló közösségi, kulturális és gazdasági kapcsolatok és együttműködések erősítése.²²

Hajdú-Bihar vármegye, annak ellenére, hogy stratégiájában kevésbé hangsúlyosan jelenik meg a határmenti kapcsolatok támogatása, Interreg projektekben aktívan részt vesz – fontos emellett kiemelni Debrecen és Nagyvárad várospárosát, amely motorja lehet a térség fejlődésének. Békés vármegye a határmenti térségre, mint fejlesztendő területre tér ki külön.²³

A magyar-szerb határmenti együttműködések jelentős gátja az egyre kevésbé szigorú, azonban még meglévő határellenőrzés: az átmenő áruforgalom nem jelentős, a gazdasági kapcsolatok, kutatás-fejlesztési és oktatási együttműködések intenzitása sem jelentős, azonban ennek növelése jelentős gazdaságélénkítő hatással járhatna. Annak ellenére, hogy jelenleg a közös turisztikai beruházások kevésbé jellemzők, fontos megemlíteni, hogy a határ mind a két oldalán élénk igény merül fel ennek pótlására, amely lehet motorja az együttműködéseknek.²⁴

Bács-Kiskun vármegyének hagyományosan kiépült és jó kapcsolatrendszere van a Vajdasággal, amely nem csak gazdasági, de kulturális téren is jelen van – stratégiai tervezésre leginkább a foglalkoztatás terén lehet szükség, amely a határ mind a két oldalán problémákat jelent, közvetlenül a határon fekvő járások pedig kiemelkedően előnytelen demográfiai helyzettel néznek szembe, amelyre szintén

szükséges a szakpolitika reagálása. Ennek érdekében a következő beavatkozási területek kerültek kijelölésre:

- Határon átnyúló gazdasági tengelyek fejlesztésének megalapozása
 - Kiskunhalas – Szabadka
 - Baja – Zombor
- Határon átnyúló turisztikai hálózatok és kapcsolatok erősítése
- A határ menti vidékies térségek gazdasági alapjainak erősítése
- Szabad vállalkozói zónák gazdaságfejlesztése
- A Homokhátság problémáinak érintettjei közötti együttműködések ösztönzése.²⁵

A magyar-horvát határszakasz legnagyobb térszervező központja Pécs, melynek élénkülő kapcsolatai Eszékkel jelentősen elősegíthetik a határtérség fejlődését: a munkaerőpiac strukturális zavarait a két fél együttműködés révén könnyebben lesz képes megoldani, amelyet elősegíthet a kutatás és fejlesztés, a térség egyetemei közötti kapcsolódás. Természeti és kulturális kötődések is fellelhetők a térségben: természeti értékét tekintve kiemelendő Mura-Dráva-Duna folyók ökoszisztémája, kulturális tekintetben fontos kiemelni a határ magyar oldalán élő horvát közösségeket.²⁶

Somogy vármegye esetében a határmenti térségek fejlesztése kiemelt szerepet kap, melyek Horvátország 10 évvel ezelőtti csatlakozásának köszönhetően széles körben lehetőség is nyílik. Az együttműködések jelentős részét képezi az eddig elhanyagolt, ám ökológiailag értékes Dráva menti területekkel (Curgói és Barcsi járás): ezek jellemzően turisztikai együttműködések jelentenek (Vízvár, Heresznye, Barcs, Gyékényes-Zákány és Órtilos központtal), valamint települések közötti kapcsolatfelvételt (fontosabb települések: Curgó, Nagyatád, Barcs, Kapronca, Verőce).²⁷ Baranya vármegye déli része, a drávamenti határtérség fejlesztése stratégiai feladat: a térség fejlesztése komplex módon történik, amely során megerősítésre kerülnek a térség városainak ipari kapacitásai, a KKV-k fejlesztésének támogatása, a helyi kisipari szolgáltatások segítése, az ellátási láncok kiépítése és a turisztikai célú fejlesztések véghezvitele.²⁸ Zala vármegye hagyományosan kötődik két szomszédjához, Szlovéniához és Horvátországhoz, ennek a további erősítését tűzik ki célul mind gazdasági, kulturális, turisztikai szempontból.²⁹

A szlovén határtérség gazdaságilag homogén, azonban jellegében sokszínű képet mutat: elkülönülnek alapvetően idegenforgalomra és mezőgazdasági termelésre épülő megyék. Ettől függetlenül azonban valamennyi érintett terület rendelkezik a határmenti, periférikus térségek jellemzőivel: elöregedő, csökkenő lakosság, a gazdasági szereplők gyengesége. Emellett a térség összeköttetései előnytelenek, a közös közszolgáltatások pedig nem terjednek ki az egészségügyre, kockázat-megelőzésre, az energia-, információs- és kommunikációs technológiákra, és a közlekedéstervezés területére. Egyik fő potenciálja azonban a térségnek a turisztikai értékekkel bíró termálvizek, természetvédelmi területek és kulturális értékei, valamint a megújuló energiaforrások.³⁰

Ausztria a jelenben is őrzi hagyományos híd szerepét kelet és nyugat között, mely az osztrák-magyar határ régióban alapvetően prosperáló gazdasági adottságokban, dinamikus szolgáltató szektorban, képzett munkaerőben testesül meg. A térség több, technológiailag felszerelt, innovációs központtal rendelkezik, a gazdasági szereplők aktívak és nyitottak a határon átnyúló kapcsolatok ápolására. Egyenlőtlenség leginkább észak-dél tengelyen figyelhető meg: a déli határszakasz jelentősen elmarad fejlettségében az északitól.³¹

Győr-Moson-Sopron vármegye fekvéséből fakadóan országhatáron átnyúló funkcionális térkapcsolatokkal rendelkezik és érvényesül a két közeli nagyváros, Pozsony és Bécs vonzása is. A területi fejlődés erőforrásainak kihasználása szempontjából ezeknek a kapcsolatoknak a megerősítése jelentős fontossággal bír. Ennek elsődleges módja az elérhetőség javítása.³² Vas vármegyében igényként merül fel a gyermekek Ausztriába történő beiskolázása, ebben az esetben jól kirajzolódik a határ feloldódásával járó folyamat, amely részeként a szolgáltatások is határtalanabbá válnak – azonban ennek adminisztratív formája még kiforratlan. Felmerül továbbá ennek a folyamatnak a törekénye – például járványhelyzet idején.³³

7. Következtetések

Tanulmányomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy Magyarország és határmenti partnerei milyen kihívásokkal néznek szembe és ezek milyen irányt vesznek a 2021-2027-es időszakban – illetve milyen szerepet tud ebben játszani az Európai Unió és annak CBC kapcsolatait ápolni hivatott intézményrendszer.

A határmentiség milyensége rengeteg tényezőtől függ, amelynek elkülöníthetünk gazdasági, társadalmi, kulturális stb. aspektusát. Sok esetben a történelem határozza meg annak milyenségét: népek közötti hagyományos viszonyrendszer, nyelvi határok vagy összeköttetések, határok áthelyezése – azonban ennek áthidalása lehetséges, amennyiben a helyi közösség arra nyitott és a magasabb fokú, állami intézményrendszer arra lehetőséget biztosít. Az Interreg projektek erre nyújtanak pénzügyi és tudásbeli eszközöket, melyek felhasználása a helyi szereplőkön is múlik.

A 2014-2020 közötti időszakban a legnagyobb hangsúlyt a pályázatok fényében a kulturális örökségvédelem kapta – ennek az is lehet az oka, hogy talán ez a legszélesebben értelmezhető témakör – azonban azzal a feltételezéssel is élhetünk, hogy az országok a közös értékek ápolását tartották a legfontosabb feladatuknak. Több olyan klasszikus tématerület is fontos szerepet kapott, amelyek a határmenti, periférikus térségek jól ismert problémái közé tartoznak: a demográfiai mutatók folyamatos romlásával egyre nagyobb szerepet kapnak az alapvető szolgáltatások biztosítása (kiemelve az egészségügyet), az alacsony iskolázottságú népesség oktatása, foglalkoztatása, a megfelelő munkáltatók és gazdasági szereplők vonzása, amely harmonikus fejlődésre tudja terelni a térséget. A magyar stratégiai

dokumentumok azonban hasonló problémákat emelnek ki, mint amelyek az előző tervezési ciklusban is felmerültek, a demográfiai mutatók pedig kevés kivétellel valamennyi határterületen romló tendenciát mutatnak – kérdés tehát, hogy milyen új távlati célokat kell nyújtani számukra. A kérdésre, miszerint milyen módon lenne képes megújulni a határmenti térségek támogatása, további kutatási lehetőséget jelent a demográfiai folyamatok mélyebb vizsgálata, helyi szereplők, az Interreg projektekben résztvevő intézmények részletesebb vizsgálata, megkérdezése.

JEGYZETEK / NOTES

- 1 Ocskay Gy. (2015): A határ – valóban gazdasági hátrány? In.: Ricz A. - Takács Z. (szerk.): A régió TÍZpróbája. Magyar Tudományos Akadémia. pp. 77-89.
- 2 Hardi t. (2001): Néhány földrajzi elmélet alkalmazása a Kárpát-medence határtérségeire és a határ menti együttműködéseire. In:Dormány Gy. – Kovács. F. – Péti M. – Rakonczai J. (szerk.): A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, 2001. október 25–27. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Természeti Földrajzi Tanszék.1–15.
- 3 Nemes Nagy J. (2009): Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- 4 Hardi T. (2015): Az Eurorégiók mint a határon átnyúló fejlesztés eszközei a Kárpát-medencében. In.: Ágh Attila, Tamás Pál, Vértes András (szerk.): A régiók Magyarországon II. Hálózatok és labirintusok. pp. 31-46.
- 5 Baranyi B. (2019): Változások a határmentiség jellegében Trianon után Magyarországon. In: Gál Z. – Ricz A. (szerk.) A környezet és a határok kutatója: Tiszteletkötet Nagy Imre 65. születésnapja alkalmából. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, pp. 85-94.
- 6 Hardi T. (2015): Az Eurorégiók mint a határon átnyúló fejlesztés eszközei a Kárpát-medencében. In.: Ágh Attila, Tamás Pál, Vértes András (szerk.): A régiók Magyarországon II. Hálózatok és labirintusok. pp. 31-46.
- 7 Süli-Zakar I. – Czimre K. (2007): A határon átnyúló (CBC) kapcsolatok Magyarország körül. Debreceni Szemle 15:1. pp. 27-51.
- 8 Kolosov, V. – Zotova, M-V. (2018). Comparing the development of border regions with the use of GIS (the case of Russia)
- 9 Sarmiento-Mirwaldt, K. - Roman-Kamphaus, U. (2013). Cross-border Cooperation in Central Europe: A Comparison of Culture and Policy Effectiveness in the Polish-German and Polish-Slovak Border Regions
- 10 Sarmiento-Mirwaldt, K. - Roman-Kamphaus, U. (2013). Cross-border Cooperation in Central Europe: A Comparison of Culture and Policy Effectiveness in the Polish-German and Polish-Slovak Border Regions
- 11 Howaniec, H. - Lis, M. (2020). Euroregions and Local and Regional Development—Local Perceptions of Cross Border Cooperation and Euroregions Based on the Euroregion Beskydy
- 12 Kuznetsov, A. V. - Kuznetsova, O. V. (2019). The development of border and transborder regions. Konkrét példaként lásd Gulyás László (2004): A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió rövid története 1997-2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. 5-14. old. Szeged. 2004.
- 13 Voicilas, D. M. - Certan, I. (2021). Results of cross-border cooperation - SWOT analysis on euro-regions
- 14 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció
- 15 Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata (2021): Komárom-Esztergom Megyei Területfejlesztési Stratégiai Program (2021-2027)

- 16 Nógrád Megyei Önkormányzat (2021): Nógrád megye Területfejlesztési Konceptiója 2021-2027
- 17 Pest Megyei Önkormányzat (2021): Pest megyei Területfejlesztési Program 2021-2027
- 18 Borsod-Abaúj-Zemplén-Megyei Önkormányzat (2020): Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Területfejlesztési Konceptiója
- 19 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- 20 Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Hivatal Önkormányzat (2021): Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Konceptió
- 21 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- 22 Csongrád-Csanád Megyei Önkormányzat (2020): Csongrád-Csanád Vármegye Területfejlesztési Programja 2021-2027
- 23 Hajdú-Bihar Megye Önkormányzata (2021): Hajdú-Bihar Megye Integrált Területi Programja 2021-2027
- 24 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- 25 Bács-Kiskun Megye Önkormányzat (2020): Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Konceptió
- 26 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- 27 Somogy Megyei Önkormányzati Hivatal (2021): Somogy Megye Területfejlesztési Konceptiója 2030
- 28 Baranya Megyei Önkormányzati Hivatal (2021): Baranya Megyei Területfejlesztési Program
- 29 Zala Megyei Önkormányzata (2020): Zala Megye Területfejlesztési Program 2021-2027
- 30 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- 31 Pénzügyminisztérium (2013): Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- 32 Győr-Moson-Sopron Megyei Önkormányzata (2020): Győr-Moson-Sopron Területfejlesztési Konceptió (2021-2027)
- 33 Vas Megyei Önkormányzata (2020): Vas Megye Területfejlesztési Konceptiója

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Ocskay Gy. (2015):** A határ – valóban gazdasági hátrány? In.: Ricz A. - Takács Z. (szerk.): A régió TÍZpróbája. Magyar Tudományos Akadémia. pp. 77-89.
- Bács-Kiskun Megye Önkormányzat (2020):** Bács-Kiskun Megye Területfejlesztési Konceptió
- Baranya Megye Önkormányzati Hivatal (2021):** Baranya Megyei Területfejlesztési Program
- Baranyi B. (2019):** Változások a határmentiség jellegében Trianon után Magyarországon. In: Gál Z. – Ricz A. (szerk.) A környezet és a határok kutatója: Tiszteletkötet Nagy Imre 65. születésnapja alkalmából. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, pp. 85-94.
- Csongrád-Csanád Megyei Önkormányzat (2020):** Csongrád-Csanád Vármegye Területfejlesztési Programja 2021-2027
- Gulyás László (2004):** A Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió rövid története 1997-2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. 5-14. old. Szeged. 2004.
- Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata (2020):** Győr-Moson-Sopron Területfejlesztési Konceptió (2021-2027)
- Hajdú-Bihar Megye Önkormányzata (2021):** Hajdú-Bihar Megye Integrált Területi Programja 2021-2027
- Hardi T. (2001):** Néhány földrajzi elmélet alkalmazása a Kárpát-medence határtérségeire és a határ menti együttműködéseire. In: Dormány Gy. – Kovács. F. – Péti M. – Rakonczai J. (szerk.): A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, 2001. október 25–27. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Természeti Földrajzi Tanszék. 1–15.
- Hardi T. (2015):** Az Eurorégiók, mint a határon átnyúló fejlesztés eszközei a Kárpát-medencében. In.: Ágh Attila, Tamás Pál, Vértes András (szerk.): A régiók Magyarországon II. Hálózatok és labirintusok. pp. 31-46.
- Howaniec, H. - Lis, M. (2020):** Euroregions and Local and Regional Development-Local Perceptions of Cross Border Cooperation and Euroregions Based on the Euroregion Beskydy
- Kolosov, V. – Zotova, M-V. (2018):** Comparing the development of border regions with the use of GIS (the case of Russia)
- Kuznetsov, A. V. - Kuznetsova, O. V. (2019):** The development of border and transborder regions
- Nemes Nagy J. (2009):** Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Pénzügyminisztérium (2013):** Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
- Sarmiento-Mirwaldt, K. - Roman-Kamphaus, U. (2013):** Cross-border Cooperation in Central Europe: A Comparison of Culture and Policy Effectiveness in the Polish-German and Polish-Slovak Border Regions
- Somogy Megyei Önkormányzati Hivatal (2021):** Somogy Megye Területfejlesztési Konceptiója 2030

- Süli-Zakar I. – Czimre K. (2007):** A határon átnyúló (CBC) kapcsolatok Magyarország körül. Debreceni Szemle 15:1. pp. 27-51.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Hivatal Önkormányzat (2021):** Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Koncepció
- Vas Megye Önkormányzata (2020):** Vas Megye Területfejlesztési Koncepciója
- Voicilas, D. M. - Certan, I. (2021):** Results of cross-border cooperation - SWOT analysis on euro-regions
- Zala Megye Önkormányzata (2020):** Zala Megye Területfejlesztési Program 2021-2027